

# TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS VYKDANT ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ ĮKALINIMO ĮSTAIGŲ, RESOCIALIZACIJĄ

Akvilė Poškutė<sup>1</sup>, Aristida Čepienė<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Šiaulių miesto savivaldybė, Socialinių paslaugų centras, <sup>2</sup>Šiaulių valstybinė kolegija

**Anotacija.** Straipsnyje nagrinėjamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos ir galimybės, vykdant asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializaciją. Minėtos asmenų grupės kokybišką socialinę reabilitaciją galima užtikrinti efektyviai ir kryptingai dirbant su įvairiomis, bendro tikslo siekiančiomis įstaigomis, institucijomis ir organizacijomis. Tyrime dalyvavo 6 specialistai, teikiantys socialines ir kitas paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Tyrimo metodai: pusiau struktūruotas interviu, kokybinė turinio analizė. Specialistai dažniausiai sprendžia problemas susijusias su: sudėtingu įsidarbinimu, mažomis pajamomis, sveikatos problemomis (priklausomybės ligos), prarastais socialiniais ryšiais ir įgūdžiais, elgesio problemomis. Į resocializacijos procesą dažniausiai įsitraukia valstybės ir savivaldybių institucijos, pripažindamos, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra veiksminga pagalba asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų ir įmanoma tik pasitelkus skirtingų specialistų bendras jėgas bei pastangas.

**Reikšminiai žodžiai:** tarpinstitucinis bendradarbiavimas, resocializacija, asmenys grįžę iš įkalinimo įstaigų

## Įvadas

Vienas iš svarbiausių tikslų, dirbant su nuteistaisiais įkalinimo įstaigose – rengti suimtuosius ir nuteistuosius išėjimui į laisvę vykdant socialinę reabilitaciją, kurios pagrindinis siekis – „gražinti socialinį asmenybės statusą, užtikrinti socialinę adaptaciją visuomenėje, siekiant individo materialinės nepriklausomybės“ (Leliūgienė, 2002). Taip pat, reabilitacija tapatinama su resocializacija, kurios proceso esmę sudaro socialinė, fizinė, psichinė sveikata, dorovė ir socialinis statusas, kuriuos būtina atkurti siekiant, jog nuteistasis vėl taptų visateisiu piliečiu, galinčiu maksimaliai funkcionuoti bei jausti vertę tiek pats sau, tiek šeimoje, tiek visuomenėje (Prakapas, Katinaitė, 2006).

Atlikusio bausmę asmens problemoms spręsti ir siekti efektyvaus grįžimo į normalų gyvenimą laisvėje proceso, neužtenka vieno socialinio darbuotojo kompetencijos ir kliento noro bei pasirengimo keistis. Šiai atskirties grupei turi būti teikiama kompleksinė pagalba, paremta darbuotojų bendradarbiavimu, peraugančiu į komandinį darbą ir sutelkta į nuteistojo bendros pagalbos įgyvendinimą (Sakalauskas, Kalpokas, 2012). Bendradarbiaudami, įvairių institucijų ir organizacijų specialistai, naudodami savo turimas žinias ir įgūdžius, siekia bendrų tikslų organizuojant kokybiškas paslaugas iškilusioms problemoms spręsti.

Grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų resocializacijos aspektus tyrinėjo I. Kuginytė-Arlauskienė (2006), D. Bloom (2006), R. Prakapas, R. Katinaitė (2008), G. Jovanic (2011). D. Bloom (2006) pateikė grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų įsidarbinimo problemas ir galimybes, I. Kuginytė-Arlauskienė (2006) nagrinėjo asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, integravimosi į visuomenę galimybes. R. Prakapas, R. Katinaitė (2008) analizavo nu-

teistų asmenų resocializaciją edukaciniu aspektu, švietimo ir ugdymo vaidmenį resocializacijos etape aprašo G. Jovanic (2011).

Grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims būtina susigrąžinti gerą vardą, atkurti humaniškus santykius su auka, gražinti žmogaus teises, atkurti socialinį statusą ir parengti nusikaltusį, kaip visiškai visateisį pilietį. Todėl veiksminga pagalba šiai asmenų grupei dažnai neįmanoma be specializuotų socialinių paslaugų, kurias teikia bendrų tikslų siekiančių įvairių institucijų, įstaigų, organizacijų specialistai. Probleminiai tyrimo klausimai: *Kaip vyksta bendradarbiavimas tarp įstaigų, dalyvaujančių grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų resocializacijos procese? Kokios socialinio darbuotojo veiklos funkcijos vykdant asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializaciją?*

### Tyrimo tikslas.

Išnagrinėti tarpinstitucinį bendradarbiavimą vykdant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją.

### Tyrimo uždaviniai:

Išnagrinėti tarpinstitucinio bendradarbiavimo organizavimą sprendžiant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, problemas.

Išsiaiškinti socialinio darbo organizavimo aspektus asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų.

### Tyrimo objektas.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas vykdant grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų resocializaciją.

### Tyrimo metodika ir organizavimas.

*Tiriamieji.* Tyrime dalyvavo 6 specialistai, teikiantys socialines ir kitas paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Tyrimo metodai: pusiau struktūruotas interviu, kokybinė turinio analizė.

## Tyrimo metodai ir sąlygos

Empirinis tyrimas buvo atliktas Šiaulių miesto Laikinojo apgyvendinimo tarnyboje, Šiaulių ir Vilniaus apygardų probacijos tarnybose, Lietuvos kalinių globos draugijoje, Panevėžio vyskupijos Carite bei Kauno arkvykupijos Carite. Tyrimo populiacija – tikslinė, patogioji, esanti tyrimui aktualiaame kontekste. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – darbo patirtis su šia rizikos grupe, teikiamos socialinio pobūdžio paslaugos. Tyrime dalyvavo 6 informantės, turinčios daugiau nei 6 metų patirtį dirbant su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų.

*Tyrimo metodai.* Siekiant atsakyti į tyrimo tikslą ir išskeltus uždavinius, buvo taikyti šie metodai: empirinių duomenų rinkimui – pusiau struktūruotas interviu, kokybinių duomenų analizei – kokybinė turinio analizė. Empiriniam tyrimui atlikti buvo taikytas kokybinio tyrimo metodas, leidžiantis išsamiau pažvelgti į tiriamąjį reiškinį (šiuo atveju – tarpinstitucinį bendradarbiavimą, vykdant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją). Kokybinio tyrimo metodas pasižymi lankstumu ir neturi standartinės tyrimo struktūros, tinkančios bet kuriai tiriamai aplinkai (Kardelis, 2002), todėl leidžia lengvai prisitaikyti prie tyrimo situacijos. Kaip pagrindinis kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas, dažniausiai išskiriamas interviu, kadangi šiuo metodu siekiama sužinoti informantų požiūrius, vertinimus ir nuomones (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Pateikiamais interviu klausimais galima gilintis į asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, problemas ir jų sprendimo būdus, nes pokalbis yra viena svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrimo, suteikiančių galimybę nuodugniau pažinti tiriamąjį asmenį (Kardelis, 2002).

Atliekamu interviu buvo siekta išanalizuoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą vykdant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją bei nustatyti, su kokiais sunkumais susiduria specialistai, teikiantys socialines paslaugas įvairių problemų turintiems grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims. Siekiant gauti išsamius duomenis apie tiriamąjį reiškinį, buvo atliekamas pusiau struktūruotas interviu, kai iš anksto numatomi galimi klausimai.

Kokybinė turinio analizė buvo atliekama tokiais žingsniais: 1) daug kartų skaitytas interviu metu gautas tekstas; 2) remiantis „reikšminiais“ žodžiais išskirtos svarbiausios kategorijos; 3) atliktas kategorijų skaidymas į subkategorijas; 4) atliktas kategorijų ir subkategorijų interpretavimas bei pagrindimas.

Tyrimo sąlygos, procedūros, eiga. Kiekvieno interviu metu buvo skiriama 10 min pasiruošti: kontaktui užmegzti su informante, tyrimo temai ir tikslui pristatyti. Informantės buvo supažindintos su interviu klausimais. Taip pat, jos galėjo pateikti savo sąlygas, kaip norėtų, kad vyktų interviu. Ne visos

interviu dalyvės sutiko, kad jų atsakymai būtų įrašomi diktofonu, todėl gauta informacija buvo fiksuojama ne tik diktofonu, bet ir užrašant popieriaus lape. Vėliau informančių atsakymai perkelti į kompiuterį. Fiksuojant interviu diktofonu bei užrašant atsakymus, informacija gaunama tiksliai ir leidžianti sužinoti informančių žinių gilumą, gaunami atsakymai nėra paviršutiniški, o tyrimo dalyvės turi visą teisę atsakyti į pateiktą klausimą taip, kaip nori. Informantėms buvo priminta, jog bus laikomasi visiško konfidencialumo, vardai ir pavardės tyrimo analizėje nebus pateikti. Interviu su kiekviena informante truko 25-50 min. Keturi interviu vyko oficialioje aplinkoje: darbo vietoje (kabinete), likę du interviu vyko neoficialioje aplinkoje. Per visus interviu nebuvo sukelta nepatogumų, informantės galėjo jaustis saugiai sau žinomoje aplinkoje ir atvirai atsakinėti į pateikiamus klausimus.

## Tyrimo rezultatai ir aptarimas

Tyrimo dalyvavo socialinės darbuotojos, kurių darbo patirties, su grįžusiais iš įkalinimo įstaigų asmenimis, vidurkis – daugiau nei 6 metai. Tyrimu siekta išsiaiškinti jų nuomonę apie tarpinstitucinį bendradarbiavimą vykdant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją.

**Institucijos, teikiančios pagalbą grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims.** J. Dermontas (2005) pabrėžia, kad asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, socialinė reabilitacija apima visuomenės, valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinę organizacijų, religinių bendruomenių bei kitų juridinių ir fizinių asmenų sąveiką, kuria atkuriami humaniški santykiai su auka, gero vardo susigrąžinimas, parengiamas socialinis, fizinis, psichologinis, pedagoginis, ekonominis, medicininis, dorovinis ir teisinis integravimas į visuomenę, kad asmuo galėtų vėl tapti visateisiu piliečiu, pakankamai gerai funkcionuojančiu visuomenėje. Pasak socialinių darbuotojų, daugiausiai įstaigų, teikiančių pagalbą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims, yra valstybės ir savivaldybių įstaigos. Dažniausiai reikalinga Lietuvos darbo biržos, Socialinės paramos skyriaus, sveikatos priežiūros įstaigų, probacijos tarnybų, seniūnijų ir policijos pagalba: „...darbą surasti – darbo birža...“, „...mes skambinam į policiją...“, „pašalpos skyrimas – socialinis skyrius“, „...priklusomybių ligų gydymo <...> įstaigos“, „...medicinos įstaigos...“, „...jei dokumentus sutvarkyti – pasų poskyris...“. Specialistai, sprenddami grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų problemas, ieško pagalbos kitose institucijose, kadangi viena įstaiga ar institucija neturi tokios didelės paslaugų pasiūlos, kokios reikia šiems asmenims. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas mokslinėje literatūroje apibrėžiamas kaip komandinis darbas, kuris yra sutelktas į nuteistojo bendros pagalbos įgyvendinimą (Sakalauskas, Kalpokas, 2012). Šiai asmenų grupei „rei-

*kalinga <...> kompleksinė įvairių institucijų pagalba...“*, todėl galime daryti prielaidą, jog viena, socialines paslaugas teikianti įstaiga negeba išspręsti visų problemų, kurios iškyla asmeniui išėjus į laisvę. Socialinės darbuotojos nurodo, jog reikalinga „...*nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su tiksline grupe pagalba...“*, „*Caritas <...> mums padeda rūbais, maistu...“*, „*kreipiamės į kalinių globos draugiją...“*, reikalinga „...*nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su tiksline grupe pagalba...“*, todėl galima daryti prielaidą, kad nevyriausybinių organizacijų pagalba yra svarbi resocializacijos procese. Analizuojant gautus socialinių darbuotojų apklausos duomenis pastebima tai, jog pačios organizacijos rečiau kreipiasi į kitas nevyriausybines organizacijas, dažniau pririekia valstybinių įstaigų, kurios padeda spręsti kasdienes klientų problemas. Pagalbos į kitas įstaigas kreipiasi „*tiesiog pagal poreikį, ko tam žmogui labiausiai reikia“*, tačiau įvardijama daugiau valstybinių įstaigų nei nevyriausybinių organizacijų, su kuriomis bendradarbiauja. Todėl galime daryti prielaidą, kad nevyriausybinių organizacijos retai įsitraukia į asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializacijos procesą arba trūksta pačių organizacijų, teikiančių pagalbą šiems asmenims. Taip pat pastebima tai, jog daug dažniau reikalinga valstybės ir savivaldybių institucijų pagalba. Pasak M. Išoraitės (2007), visos socialinės problemos pradedamos spręsti būtent savivaldybių įstaigose, kurios rūpinasi asmens įdarbinimu, organizuoja socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas. Lyginant tyrimo metu gautus duomenis su mokslinė literatūra, galima daryti prielaidą, jog tarpinstitucinio bendradarbiavimo srityje, vykdant resocializaciją egzistuoja tokie trūkumai, kaip – proceso trūkinėjimas, kadangi didžiausia atsakomybė tenka savivaldybių įstaigoms, o nevyriausybinių organizacijos yra pasyvios paslaugų tiekėjos, todėl negali užtikrinti paslaugų koordinavimo bei tarpininkavimo tarp paslaugas teikiančių institucijų (Prakapas, Katinaitė, 2008; Malinauskienė, Uscila, 2010).

**Specialistai, teikiantys pagalbą grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims.** Institucijos, įstaigos, nevyriausybinių organizacijos, religinės bendruomenės tarpininkauja viena su kita vykdant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją. Be darbuotojų, dirbančių jose, nebūtų teikiamos jokios paslaugos. Kaip teigia R. Prakapas ir R. Katinaitė (2008), socialiniai darbuotojai vykdant resocializaciją, bendradarbiauja su pedagogais, psichologais, teisininkais, policijos pareigūnais, sveikatos priežiūros ir laisvės atėmimo vietų įstaigomis, darbo birža, savivaldybių institucijomis, socialinės paramos skyriais. Socialinės darbuotojos nurodė, jog „*labiausiai mums reikalinga kitų įstaigų socialinių darbuotojų pagalba“*, „*aktualiausia pagalba iš <...> socialinių darbuotojų“*, „*Reikia tokių specialistų, kurie galėtų konsultuoti socialiniais klausimais...“*. Galima daryti prielaidą, jog socia-

linio darbuotojo vaidmuo resocializacijos procese yra vienas iš svarbiausių, kadangi jo pagrindinė užduotis yra ugdyti ir atstatyti asmens gebėjimus savarankiškai spręsti jam iškilusias socialines problemas, padėti siekti pokyčių asmeniniame gyvenime, tam panaudojant paties asmens, šeimos ir bendruomenės išteklius (Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai, 2006). Remiantis tyrimo rezultatais, ne mažiau svarbus ir sveikatos priežiūros specialistų vaidmuo, kadangi jie padeda gydytis nuo priklausomybės ligų („*Aktualiausia pagalba iš <...> priklausomybių ligų gydymo specialistų“*), padeda kitais sveikatos problemų klausimais. Taip pat labai svarbi ir darbo biržos darbuotojų pagalba, kurie teikia nemokamas profesinio konsultavimo paslaugas, informuoja apie laisvas darbo vietas, rengia nemokamą profesinį mokymą nedarbo atveju bei suteikia galimybę dirbti viešuosius darbus, už kuriuos gaunami pinigai (Išoraitė, 2007). Socialinės darbuotojos nurodė, kad psichologo pagalba resocializacijos procese yra labai reikšminga, nes asmuo, grįžęs iš laisvės atėmimo vietos, susiduria ne tik su socialinėmis, ekonominėmis ir kitomis problemomis, bet ir su psichologinėmis: vienišumo, kaltės, gėdos, baimės jausmu, todėl labai svarbu klientui suteikti profesionalią psichologinę pagalbą, kuriai socialiniai darbuotojai neturi tinkamų kompetencijų. Siekiant, kad bausmę atlikęs asmuo sugebėtų įveikti ne tik socialines, bet ir psichologines problemas bei galėtų funkcionuoti (Dermontas, 2005), „...*labai reikalingas psichologas ir netgi kai kuriais atvejais psichoterapeutas...“*. Taigi galima teigti, jog tyrimo rezultatai sutampa su R. Prakapo ir R. Katinaitės (2008) nuomone, kad resocializacijos procese bendradarbiavimą vykdo socialiniai darbuotojai, psichologai, kiti sveikatos priežiūros įstaigų specialistai, policijos pareigūnai, darbo biržos darbuotojai ir kiti specialistai.

**Kitų institucijų specialistų pagalba vykdant resocializaciją.** Socialinės darbuotojos padeda susitvarkyti dokumentus, socialines pašalpas, teikia informavimo ir konsultavimo paslaugas, „*jie turi tvarkyti socialinę pašalpą, kuri jiems priklauso nuo pirmo mėnesio <...>, po to eina maitinimas, nes dažniausiai jie grįžta neturėdami pajamų <...>. Visi pereina pirmą pakopą – informaciją, užpildymą visų dokumentų, padeda susitvarkyti visus reikiamus aspektus, kad asmuo gautų neįgalumo grupę, <...> net teko lydėti į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą, nes matėsi kad pats asmuo nesutvarkys“*. Taigi, kitos institucijos dažniausiai suteikia papildomą pagalbą pildant reikiamus dokumentus dėl pašalpų, informuoja ir konsultuoja asmenis svarbiausiais gyvenimo klausimais. Šios pirminės paslaugos padeda pagrindą tolimesniam gyvenimui laisvėje ir integravimuisi į visuomenę. „*Projektų vykdymas“* taip pat įeina į institucijų, vykdančių socialinių paslaugų teikimą, pareigas.

Socialinių paslaugų įstatymas (2006) reglamentuoja savivaldybių institucijų funkcijas, kurios nurodo socialinių paslaugų programų ir projektų rengimą bei įgyvendinimą. Deja, socialinės darbuotojos nurodė, jog kitos institucijos nesugeba suteikti profesionalios pagalbos grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims: „*Pasakyčiau, kad jie tikrai neįdeda tiek darbo, kiek galėtų.*“. To priežastimi įvardintos specialistų menkos pastangos ir noras padėti klientui: „*Dažniausiai būna taip, žiūrint, koks darbuotojas dirba, jeigu žmogus tikrai suinteresuotas padėti tai jis padės, o yra tokių, kurie pasako, ko reikia ir pats spręsk savo problemą.*“ Be pirminės pagalbos, ne mažiau svarbus psichologo bei darbo biržos darbuotojų indėlis resocializacijos procese, kuris padeda asmeniui įveikti psichologinius, emocinius sunkumus ieškant darbo ir žengiant savarankiško gyvenimo link.

**Tarpinstitucinio bendradarbiavimo, jo veiksmingumo vertinimas.** Socialinių darbuotojų nuomonė apie tarpinstitucinio bendradarbiavimo veiksmingumą buvo dvejopa, vienos teigė, jog „*bendradarbiavimas geras ir veiksmingas*“, „*mes be kitų įstaigų neišspręstume jokių problemų, nes mes tik apnavindinam, bet vien miegoti žmogui neužtenka, visos tos įstaigos yra tam, kad padėtų spręsti problemas*“. Remiantis mokslinė literatūra, A. Malinauskienė ir R. Uscila (2010) nurodo, jog paslaugų spektras grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims yra gana platus, tačiau nėra nei vienos įstaigos, kuri teiktų visas ar didesnę dalį paslaugų vienoje vietoje, todėl asmuo, grįžęs į laisvę, turi kreiptis ne į vieną įstaigą, norėdamas gauti pagalbą sprendžiant pagrindines problemas. Kitos socialinės darbuotojos tarpinstitucinį bendradarbiavimą vertina kaip ne itin veiksmingą priemonę resocializacijos procese „*bendradarbiavimas vyksta prastai*“, nes kaip teigia: „*...nėra bendradarbiavimo. Dažniausiai būna – aš savo socialinę problemą išsprendžiau, o jau apie kitą aš nieko nežinau, ieškokis pats informacijos*“, „*žmonės nemato žmogaus, tai jiems dėl to ir neskaua*“. Socialinės darbuotojos pabrėžia tai, jog labai svarbus pačių darbuotojų noras ir pastangos padėti klientui: „*galima ieškoti žmogui gyvenamosios vietos ir jeigu tu bandai desperatiškai skambinti, nes žmogus tai sėdi pas tavę ant kėdės, na, kažkur tai reikia jį šiandien apnavindinti ir tada tu bandai skambinti į įvairias įstaigas, o ten, kitam laido gale gali ramiu tonu pasakyti – nėra vietų*“. Atsižvelgiant į Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksą, socialiniai darbuotojai turėtų suteikti geriausią įmanomą pagalbą bei patarimus bet kam jų ieškančiam, neatsižvelgiant į jų lytį, amžių, negalias, spalvą, socialinę klasę, rasę, kalbą, religiją, politinius įsitikinimus bei seksualinę orientaciją, todėl darbuotojas, dirbantis su šia atskirties grupe privalo elgtis objektyviai ir disciplinuotai, pasitelkdamas savo žinias ir gebėjimus tam, kad galėtų padėti tobulėti bei spręsti asmeninius-

visuomeninius konfliktus. Analizuojant tyrimo rezultatus pastebėta, jog trūksta tos vienos įstaigos, kurioje būtų teikiama visa, šiuo metu siūloma pakankamai plati paslaugų įvairovė tiems asmenims, kurie išėję iš įkalinimo įstaigų, susiduria su daugybe problemų. Tuomet klientui būtų daug paprasčiau ieškoti pagalbos, kadangi ji būtų suteikta vienoje konkrečioje institucijoje, kurioje asmuo galėtų išspręsti daug problemų (Malinauskienė, Uscila, 2010). Taigi, galima daryti prielaidą, jog sėkminga resocializacija priklauso nuo specialistų noro bei pastangų siekiant sėkmingos resocializacijos ir plataus įvairių institucijų, dirbančių su grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų asmenimis, tinklo.

**Tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumai.** Svarbiausias elementas, veiksmingam tarpinstituciniam bendradarbiavimui vykdyti yra specialistų noras padėti grįžusiam iš įkalinimo įstaigos asmeniui. „*Reikia noro, visų pirma. Noro padėti žmogui.*“, taip pat, darbuotojų požiūris į klientą: „*jeigu kiekvienas žmogus tikrai nuoširdžiai dirbtų tą darbą, kurį jisai dirba, kokios yra pareigybės, mes turėtume labai gražų pasaulį*“, tačiau tyrimo rezultatai rodo, jog dažnai taip nėra ir asmuo, išėjęs į laisvę, susiduria su diskriminacija ar atstūmimu. Pasitvirtina M. Išoraitės (2007) nuomonė, jog į laisvę grįžęs asmenys susiduria su visuomenėje susiformavusiais stereotipais ir išankstinėmis nuostatomis, yra pasmerkti nešioti etiketę, kuri nurodo, kad jų elgesys yra kitoks nei daugumos, todėl tampa nepageidaujama visuomenės nariais. Kitas elementas – veiksmingesnės tarpinstitucinio bendradarbiavimo sąlygos. Socialinės darbuotojos norėtų, kad būtų „*kažkiek mažiau tų oficialių raštų pildymo dėl kiekvieno kliento žingsnių*“, kadangi dokumentų pildymo turi ir taip labai daug, o kai kurie iš jų neturi beveik jokios reikšmės. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo būtų puiki priemonė, padedanti vykdyti elgesio korekcines programas „*Reikėtų nevyriausybinių organizacijų <...>, kurios galėtų padėti vykdyti elgesio korekcines programas*“. Įstaigų darbuotojams reikia papildomų mokymų, kaip dirbti su šia asmenų grupe, kadangi „*...kai kurie darbuotojai bijo suteikti pagalbą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų ar patys turi kažkokių nuostatų prieš juos*“. Mokslininkų M. Išoraitės (2007), R. Prakapo ir R. Katinaitės (2008), A. Malinauskienės ir R. Uscilo (2010) teigimu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo srityje vykdančią resocializaciją egzistuoja tokie trūkumai: proceso trūkinėjimas, kadangi didžiausia atsakomybė tenka savivaldybių socialinės paramos skyriams, o nevyriausybinių organizacijos yra pasyvios paslaugų tiekėjos, todėl negali užtikrinti paslaugų koordinavimo bei tarpininkavimo tarp paslaugas teikiančių institucijų. Taip pat, socialinių paslaugų tinklas plėtojamas gana lėtai dėl išankstinės neigiamos nuostatos apie pagalbos būtinumą nusikaltimus padairusiems asmenims ir itin mažo finansavimo.

**Tarpinstitucinio bendradarbiavimo iniciatoriai.** Vykdant resocializaciją, tarpinstitucinį bendradarbiavimą skatina tas, kas labiausiai suinteresuotas gauti pagalbą „*Kam reikia pagalbos, tas ir inicijuoja, mes ir būnam iniciatoriais*“. „*Tas, kas yra suinteresuotas asmens reintegracijos procese. Šiuo atveju, aišku, kad mes*“, „...*tai dažniausiai socialinis darbuotojas*“. Problemų sprendimo iniciatorių dažniausiai yra socialinis darbuotojas „*pas mus ateina žmogus, mes sprendžiam problemas, mes ir kreipiamės ir būnam iniciatoriai*“. Taigi kiekvieno asmens situacija beveik visada reikalauja daugiau nei vieno socialinio darbuotojo pagalbos, todėl labai svarbu sutelkti įvairių sričių specialistų komandą, kuri siektų asmens sėkmingos resocializacijos (Sakalauskas, Kalpokas, 2012).

**Pasiūlymai, efektyvesniam resocializacijos proceso vykdymui bendradarbiaujant su kitomis institucijomis.** Socialinės darbuotojos, suprasdamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą vykdant grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų resocializaciją, numato tobulinimo sritis, susijusias su informacijos pasikeitimo tarp institucijų sistemos sukūrimu, bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis, valstybės įstaigomis, skatinimu bei darbuotojų noru padėti klientams tam, kad problemos būtų sprendžiamos efektyviai. Svarbiausia būtų sukurti informacijos tarp įstaigų pasikeitimo sistemą ir kuo dažniau keistis informacija apie klientus. „*Paslaugų įvairovė ir kokybė*“ didėtų, jei būtų sukurta motyvacinė sistema, kuri skatintų nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą asmenų grįžusių iš įkalinimo įstaigų resocializacijos procese. „*Tam, kad probacijos tarnyba laiku ir kryptingai galėtų nusiųsti asmenį į tam tikrą instituciją, ar galėtų skatinti imtis veiksmų sprendžiant <...> problemas*“, reikia išplėtoti operatyvaus informacijos pasikeitimo sistemą. Klientui labai dažnai reikalinga kelių ar daugiau skirtingų sričių specialistų pagalba tam, kad asmuo kuo geriau adaptuotųsi visuomenėje, todėl mano, jog „*būtina nuolat stiprinti tų institucijų tarpusavio ryšius, teikiant informaciją apie esamą situaciją ir galimybes padėti šiems žmonėms*“. Darbuotojai turi patys norėti suteikti pagalbą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, „*neskirstant jų į tam tikras grupes*“, kadangi „*klientai turi būti visiems vienodi*“. Valstybės ir savivaldybių įstaigos turėtų aktyviau dalyvauti resocializacijos procese, tuo tarpu nevyriausybinių organizacijų nėra suinteresuotos padėti bausmę atlikusiems asmenims. Bendradarbiavimo sutarties pasirašymas „*gali būti lygus nuliui*“, jei bendradarbiavimas nebus sklandus, klientų problemų tinkamai išspręsti nepavyks. Apie sutarties pasirašymą kalba ir mokslininkai G. Sakalauskas bei V. Kalpokas (2012), kurie nurodė bendradarbiavimui tinkamas prielaidas: aiškus darbo pasidalijimas, išsakyti lūkesčiai, susitarta dėl principų, skatinamas ir palaikomas tarpusavio pasitikėjimas, sukuriama er-

dvė kylančioms problemoms aptarti. Todėl galima daryti prielaidą, jog efektyvesniam bendradarbiavimui reikalingas pelno nesiekiančių organizacijų dalyvavimas resocializacijos procese bei greitesnis ir kokybiškesnis informacijos apie asmenį pasikeitimas tarp bendradarbiaujančių institucijų. Tokiu būdu būtų skatinamas efektyvesnis ir greitesnis problemų sprendimas.

**Socialinio darbuotojo vaidmuo ir funkcijos resocializacijos procese.** Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis apie tai, kokias funkcijas socialinis darbuotojas atlieka resocializacijos procese, išryškėjo *Bendrujų socialinių paslaugų teikimas* (informavimas, konsultavimas, atstovavimas, tarpininkavimas) ir *problemų sprendimas* („*padeda spręsti asmeniui jo socialines problemas*“, „*kartu ieško problemų sprendimo būdų*“). Visoms šioms problemoms spręsti pasitelkiami socialinio darbuotojo vaidmenys, tokie kaip: informantas, konsultantas, palydovas, atvejo vadybininkas, kuris „*turėdamas šitą žmogų, matydamas jo poreikius, esamas problemas, <...>, pats suteikdamas žmogui informacijos, viską aptardamas, renka informaciją apie tą atvejį, bando jam padėti*“, „*Tai asmens draugas, gyvenimo mentorius, kuris palydi, parodo doros kelią...*“, kuris yra pats svarbiausias po artimiausios asmens aplinkos. Taigi galime daryti prielaidą, jog asmeniui, grįžusiam iš įkalinimo įstaigos, platų paslaugų spektrą gali pasiūlyti socialinis darbuotojas, savo darbui pasitelkdamas pagrindines socialines paslaugas ir būdamas tiesiog kliento draugu ir gyvenimo mokytoju.

**Socialinio darbo metodai darbe su buvusiais nuteistaisiais.** Dažniausiai naudojamas individualus darbas su grįžusiais iš įkalinimo įstaigų asmenimis („*...individualus konsultavimas...*“, „*...vienas dirba individualiai...*“, „*dažniausiai tai individualus darbas*“). Kai individualaus darbo ir socialinio darbuotojo kompetencijų nebepakanka problemai išspręsti, reikalinga kitų specialistų pagalba: „*...kitam reikalinga kolegų pagalba*“ ar grupinio metodo panaudojimas siekiant kuo efektyvesnio ir greitesnio problemos sprendimo, tačiau nebuvo paminėtas grupinio darbo metodo panaudojimas resocializacijos proceso metu. Socialinių darbuotojų funkcijos, pareigos, metodai ir darbo krūvis skirtingo tipo atvejuose yra nevienodas (Žalimienė, 2003), todėl ir kiekvienas socialinis darbuotojas savo darbe naudoja skirtingus ir kiekvienai atskirai situacijai pritaikytus metodus.

**Socialinio darbo organizavimo aspektai.** Didžiąją dalį socialinių paslaugų, teikiamų asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, sudaro bendrosios socialinės paslaugos. Tai „*informavimas, konsultavimas, atstovavimas, tarpininkavimas, maisto organizavimas*“, „*aprūpinimas drabužiais ir avalyne*“, „*nusiuntimas pas gydytojus, reikalingų dokumentų sutvarkymas, sociokultūrinė veikla, motyvavimas bei lydėjimas į įvairias įstaigas ir ins-*

*titucijas*“. Bendrųjų socialinių paslaugų tikslas – ugdyti ar kompensuoti asmens gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime (Socialinių paslaugų katalogas, 2006). Teikiama ir trumpalaikė socialinė globa, kurios metu „*apnakvindinam, suteikiam stogą virš galvos*“. Trumpalaikė socialinė globa priklauso specialiosioms socialinėms paslaugoms, kurių tikslas – gražinti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę ar tenkinti asmens gyvybinius poreikius teikiant kompleksinę pagalbą. Remiantis mokslinė literatūra ir gautais tyrimo rezultatais pastebima, jog asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, reikalinga kompleksinė įvairių įstaigų specialistų pagalba bei platus paslaugų spektras, įgalinantis klientą keisti savo gyvenimo būdą į socialiai priimtina.

### Išvados

1. Tyrimu nustatyta, kad į resocializacijos proceso vykdymą, dažniausiai įsitraukia tokios institucijos: Lietuvos darbo birža, Socialinės paramos skyrius, sveikatos priežiūros įstaigos, policija ir probacijos tarnyba. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų problemų sprendimo procese yra mažesnis. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo sėkmę lemia bendradarbiaujančių įstaigų taikomų priemonių tarpusavio ryšys, suderinamumas ir tęstinumas. Kiekvieno pagalbos tiekėjo funkcijos, atsakomybė ir pagalbos būdai yra svarbi sąlyga vykdamas resocializaciją. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo vykdamas asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, resocializaciją tyrimu nustatyta, kad socialines paslaugas teikiančių institucijų specialistai:
  - pripažįsta, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra veiksminga pagalba grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims, tačiau pabrėžia, jog bendradarbiavimas nėra iki galo išplėtotas dėl specialistų menkų pastangų ir noro padėti šiai atskirties grupei;
  - suprasdami tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą numato tobulinimo sritis, susijusias su nevyriausybinių organizacijų dalyvavimo skatinimu, informacijos pasikeitimo tarp institucijų sistemos sukūrimu, elgesio korekcijos programų vykdymu bei pačių darbuotojų įsitraukimo į pagalbos procesą skatinimu.
2. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog pagalbos teikimo iniciatorius, asmeniui, grįžusiam iš įkalinimo įstaigos, yra socialinis darbuotojas. Būdamas informantu, konsultantu, palydovu, motyvuotoju, atvejo vadybininku ir tiesiog asmens draugu, teikia bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, padeda susigaudyti dideliame problemų sraute ir kartu ieškoti problemų sprendimo būdų. Organizuojant socialines pas-

laugas, socialinis darbuotojas darbe su grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų asmenimis dažniausiai naudoja individualų metodą, didžiausią dėmesį skirdamas kiekvienam skirtingam atvejui siekiant ugdyti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę.

### Literatūra

1. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
2. Bloom D. (2006). Employment-Focused Programs for Ex-Prisoners: what have we learned, what are we learning, and where should we go from here? New York: Manpower Demonstration Research Corp.
3. Čiužas A., Kulvinskienė V., Pruskus V. (2006). Kalėjimo įnamių: grįžimo į visuomenę lūkesčiai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Lietuvos sociologų draugija.
4. Dermontas J. (2005). Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausmė rehabilitacija. Iš: Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 15 tomas, 261, 222-229.
5. Išoraitė M. (2007). Socialinių paslaugų administravimas. Vilnius: Leidykla „Saulelė“.
6. Jovanic G. (2011). The role of education in the treatment of offenders. Support for Learning, 26 (2), 79-82.
7. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla.
8. Kuginytė-Arlauskienė I. (2006). Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, integravimosi į visuomenę galimybės. Pedagogika, 83, 181-188.
9. Leliūgienė I. (2002). Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija.
10. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 43-1569).
11. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, patvirtintas 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo įsakymu Nr. X-493 (Žin., 2006, Nr. 43-1570).
12. Malinauskienė A., Uscila R. (2010). Iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų socialinės integracijos problema. Filosofija sociologija, 4, 257-267.
13. Prakapas R., Katinaitė R. (2006). Nuteistų asmenų resocializacijos lūkesčiai. Socialinis ugdymas, 2 (13), 79-90.
14. Prakapas R., Katinaitė R. (2008). Nuteistų asmenų resocializacija: socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas. Socialinis ugdymas, 5 (16), 81-92.
15. Sakalauskas G., Kalpokas V. (2012). Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Vilnius: Eugrimas.

## INTERINSTITUTIONAL COOPERATION IN RESOCIALIZATION OF THE PERSONS RELEASED FROM IMPRISONMENT INSTITUTIONS

### Summary

The article analyses assumptions and opportunities of inter-institutional cooperation in pursuance of the re-socialization of ex-prisoners. High quality social rehabilitation for the ex-prisoners can be achieved by the effective and purposeful cooperation of different, common-goal oriented bodies, institutions and organizations.

The methods of the research, which included a semi-structured interview and qualitative content analysis, helped to reveal that both state and municipal institutions usually enter the process of re-socialization. They admit that inter-institutional cooperation is an effective support for ex-prisoners and the process of re-socialization is only possible by rallying the joint strengths and efforts of different professionals. The initiator of such a support is the social worker, who helps to puzzle out the great flow of problems and jointly seek for solutions. The social worker usually works individually when organizing general and special social services.

Key words: inter-institutional cooperation, re-socialization, the persons released from imprisonment institutions.

### Informacija apie autorius

**Akvilė Poškutė.** Šiaulių miesto savivaldybės Socialinių paslaugų centro socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų laukas - socialinis darbas su klientų grupėmis.

El. pašto adresas: akv.poskute@gmail.com

**Aristida Čepienė.** Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: ugdymo/si strategijos ir technologijos, socioedukacinės problemos suaugusiųjų ugdyme.

El. pašto adresas: a.cepiene@svako.lt